

ДНЕВНИК НА ДОБРИТЕ СЪДЕБНИ ПРАКТИКИ

» НОВИНИ

стр.2

- Първа среща на председателите на съдилищата-модели и съдилищата-партньори
- Първа среща на Комитета по оценка
- Изследване на Алфа Рисърч
- Техники за управление на делата
- Наградата „Кристални везни на правосъдието“
- Два законопроекта за изменение на Закона за съдебната власт

» ГРАЖДАНИТЕ ЗА РАБОТАТА НА СЪДИЛИЩАТА

стр.4

- Изследване на Алфа Рисърч

» ПРЕДСТОЯЩИ КЛЮЧОВИ ДАТИ И ДЕЙНОСТИ

стр.5

» ТЕХНИКИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ ДВИЖЕНИЕТО НА ДЕЛАТА

стр.6

- Семинар за съдии

» НОВИНИ ОТ ЕВРОПА

стр.10

- Европейски портал за електронно правосъдие
- Препоръка CM/Rec(2010)3 до страните-членки относно ефективни мерки за противодействие на продължителни съдебни производства.

Въведение

В началото на 2010 г. Програмата за развитие на съдебната система (ПРСС) започна изпълнението на тригодишен проект, насочен към усъвършенстване на работните процеси в съда. Проектът е логическо продължение на програмата „Съдилища-модели и съдилища-партньори“. Усилията сега са насочени към осигуряване на устойчивост на постиженията и тяхното разпространение в цялата страна, тъй като съдилищата доказаха, че разполагат с изграден капацитет за новаторство, проследяване на промените и разпространение на добрите практики.

Още при старта на проекта се зароди идеята да започнем издаването на електронен шестмесечен бюлетин. В него ще представяме както постиженията, които постигаме съвместно с партньорите ни от съдилищата и Висшия съдебен съвет, така и предизвикателствата, пред които се изправяме.

Пред вас е първият брой на бюлетина на Програмата за развитие на съдебната система. Акцентите в него са поставени върху две теми:

- изследване на общественото мнение, което Алфа Рисърч проведе по наша поръчка през април - май 2010 г. и
- семинара за управление движението на делата, състоял се през юни 2010 г. в Хисаря.

Този бюлетин, както и целият проект не биха били възможни без щедрата подкрепа на Фондация „Америка за България“, за което ѝ изказваме нашата искрена благодарност.

НОВИНИ

ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЪДЕБНАТА СИСТЕМА <http://www.prss-bg.org/>

Програма за развитие на съдебната система (ПРСС) е неправителствена организация, чиито експерти от 2002 г. подпомагат изграждането и развитието на ефективна и прозрачна съдебна система в България.

ПРОГРАМА „СЪДИЛИЩА-МОДЕЛИ И СЪДИЛИЩА-ПАРТНЬОРИ“

Програмата „Съдилища-модели и съдилища-партньори“ бе създадена през 2003 г. Нейната главна цел е да повиши ефикасността на работата на българските съдилища чрез създаване на устойчиви практики за управление на съдилищата, които да доведат до подобряване на достъпа на гражданите до правосъдие, съкращаване на срока за разглеждане на делата и повишаване на общественото доверие в работата на всеки съд.

ПЛАН ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА РАБОТАТА НА СЪДА

Планът съдържа набор от ясно дефинирани стандарти, указания за прилагането на всеки един от тях и скала за измерване на напредъка, формулирани по начин, който позволява адекватно да се оценят постиженията и нуждата от допълнителни стъпки.

● На 19-20 февруари 2010 г. във Велико Търново се проведе **първата за годината среща на председателите на съдилища-модели и съдилища-партньори**. По време на срещата се дискутираха възможностите за продължаване на работата по програмата „Съдилища-модели и съдилища-партньори“ чрез участие на съдилищата в дейностите по проект „Усъвършенстване на работните процеси в съда“, финансиран от фондация „Америка за България“. Повече от половината съдилища, представени на срещата, изразиха ясното желание и готовност да продължат да бъдат „модели“ като въвеждат нови стандарти за работа. В следващите три години те ще използват втория План за подобряване на работата на съда като основно средство за реформи.

● На 20 март 2010 г. се проведе **първата среща на Комитета за оценка** на прилагането на втория План за подобряване на работата на съда. В състава на Комитета влизат магистрати и съдебни служители от съдилищата-модели, които ще следят за изпълнението на Плана, ще извършват посещения на съдилищата, ще събират и анализират всички нововъведения и ще идентифицират добрите практики.

● През април – май 2010 г. **социологическа агенция Алфа Рисърч** попита гражданите за мнението им за работата на съда в техния град, за качеството на предоставяните услуги и за бързината, с която са получили правосъдие. Изследването обхваща мнението на общо 1720 души - 860 души от населени места, в които работи „съд-модел“ и 860 души в извадката с контролни съдилища. Данните покриват работата на 28 съдилища-модели и 36 съдилища, които не са обявени за „модели“. За повече информация виж стр.4.

● На 18 - 19 юни 2010 г. в Хисаря се проведе **семинарът „Техники за управление на делата“**. Участие в него взеха 23 съдии от съдилищата-модели и партньори. Опити си по темата сподели американският съдия Стюърт Уолдрип, който в продължение на 6 месеца помагаше на Софийския районен съд и на Софийския градски съд в реорганизацията на работата им, която да позволи ускоряване на разглеждането на делата, включително и чрез въвеждане на медиацията. Съдиите Владимир Вълков, Цвета Желязкова, Владимира Янева и Иван Стойчев разказаха за работата си при въвеждане на нови техники за управление на движението на делата и пре-

ПРОЕКТ

„УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА РАБОТНИТЕ ПРОЦЕСИ В СЪДА“

ИЗПЪЛНИТЕЛ: Програма за развитие на съдебната система (ПРСС)

СРОК: януари 2010 – декември 2012

ФИНАНСИРАЩА ОРГАНИЗАЦИЯ: фондация „Америка за България“

ЕКИП НА ПРОЕКТА

Велислава Делчева
Вержиния Ананиева
Галина Кирова
Пресияна Манолова
Нина Делимарина
Деница Янкова
Николай Димитров
Петър Шангов
Силвина Собаджиева

Информация за контакти:

Програма за развитие на съдебната система
София 1000
ул. „Стара планина“ №5, ет. 8
office@prss-bg.org
www.prss-bg.org

AMERICA FOR BULGARIA
FOUNDATION

Фондация Америка за България

Фондация „Америка за България“ подпомага развитието и растежа на динамичен частен сектор в полза на свободна и демократична България. Основана през 2008 г., Фондацията е наследник на Българо-американския инвестиционен фонд, създаден от Правителството на САЩ чрез Американската агенция за международно развитие. Грантовете, които Фондация „Америка за България“ предоставя, продължават отношенията на доброжелателство и приятелство между народите на САЩ и България.

дизвикаха провеждането на конструктивни дискусии. За да придобиете по-ясна представа за интересните въпроси, обсъждани в красивия град Хисаря, ще Ви запознаем с мнението на няколко участници в семинара. За повече информация виж стр.4.

● На 30 юни 2010 г. с подкрепата на ВСС, Инспектората към него и всички съдилища, които са включени, **ПРСС представи програмата „Съдилища-модел и съдилища-партньори“ за наградата „Кристални везни на правосъдието“**. Тя се връчва ежегодно от Европейската комисия за ефикасност на правосъдието (СЕРЕЈ) и Съвета на Европа за прилагането на иновативни практики, целящи подобряването на дейността на правозащитните институции в страните членки на Европейския съюз или на Съвета на Европа. Надяваме се по този начин да популяризираме усилията на органите на съдебната власт, които те полагат за да утвърдят върховенството на закона в България. http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/default_en.asp

● След като през юни Министерството на правосъдието пушна за съгласуване **Законопроект за изменение и допълнение на Закона за съдебната власт**, с който се предвиждат положителни промени, свързани с конкурсите и атестирането на магистратите, подобряване на процедурата за избор на административни ръководители и др., на 19 юли 2010 г. на страницата на Народното събрание беше публикуван нов такъв, който включва и текстове **за създаването на специализирани наказателни съдилища и прокуратури** <http://www.parliament.bg/?page=app&lng=bg&aid=4&action=show&lid=2824>. С цел да допринесе за провеждането на информиран и професионален дебат по темата Институт „Отворено общество“ - София осигури превод на решението на Конституционния съд на Словашката република относно обявяването за противоконституционен на закон № 458/2003 ДВ за конституиране на Специалния съд и на Службата на специалната прокуратура. Предстои публикуването на целия текст на български език на <http://osi.bg/?cy=99>

Гражданите за работата на съдилищата

СЪДИЛИЩА, КОИТО РАБОТЯТ ПО ПРИЛАГАНЕТО НА ПЛАН ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА РАБОТАТА НА СЪДА 2

Окръжен съд – Варна
 Окръжен съд – Велико Търново
 Окръжен съд – Враца
 Окръжен съд – Габрово
 Окръжен съд – Добрич
 Окръжен съд – Смолян
 Окръжен съд – Шумен
 Районен съд – Бургас
 Районен съд – Варна
 Районен съд – Враца
 Районен съд – Горна Оряховица
 Районен съд – Радомир
 Районен съд – Севлиево
 Районен съд – Сливен
 Районен съд – Смолян
 Районен съд – Хасково
 Районен съд – Чепеларе
 Районен съд – Шумен
 Районен съд – Ямбол
 Административен съд – Варна
 Административен съд – Велико Търново
 Административен съд – София – област
 Административен съд – Хасково
 Административен съд – Шумен
 Административен съд – Ямбол

Изследване на Алфа Рисърч за мнението на гражданите за съдебната реформа, качеството на предоставяните услуги и правораздаването в България – април-май 2010 г.

Кои са най-сериозните промени, които допринасят за по-високата удовлетвореност на гражданите от работата на съда? Отговор на този въпрос дава проведеното през април 2010 г. изследване на общественото мнение за работата на съдилищата-модели в България.

Изследването недвусмислено показва, че най-силните положителни промени са безпристрастността на съда, по-внимателното и вежливо обслужване от страна на административния персонал, липсата на излишно отлагане на делата. Други фактори, които имат силно влияние върху удовлетвореността, са по-бързото и ефективно обслужване на гражданите, по-добър публичен достъп до информация по текущи дела, по-бързо насрочване и приключване на делата, лесното и бързо получаване на съдебни решения.

Изследването е поверено на Алфа Рисърч, които проведоха подобни изследвания през 2006 и 2007 г., тогава в рамките на Инициативата за укрепване на съдебната система. Настоящото изследване запазва тяхната методология и инструментариум, с което дава възможност за сравнимост на резултатите и проследяване на тенденциите в удовлетвореността на ползвателите от услугите и работата на съда.

Изследването от 2010 г. обхваща мнението на страни по дела, свидетели, адвокати и граждани, използващи услугите на съда (за свидетелство за съдимост, справки и др.). Ето и някои от основните изводи на изследването:

1. По отношение на цялостната оценка на клиентите на съдилища за първи път е налице превес, макар и с малко, на удовлетвореността, над неудовлетвореността.

2. Друга положителна тенденция се забелязва и в оценките на клиентите по отношение на цялостната работа на съда. Ако през 2007 г. около една пета от клиентите са смятали, че работата на съда в техния район се влошава, през 2010 г. на това мнение са под 10% от интервюираните (9% в моделните съдилища и 6% в контролните).

3. Подобрене е налице и в цялостното протичане на съдебните дела – намаляват отлаганията на делата, подобряват се механизмите за получаване на информация по съдебните случаи.

Цялото изследване може да намерите на страницата на Програмата за развитие на съдебната система – www.prss-bg.org

ПРЕДСТОЯЩИ КЛЮЧОВИ ДАТИ И ДЕЙНОСТИ

Програма за развитие на съдебната система очаква първите предложения на съдилищата, свързани с искания за финансиране изпълнението на отделните стандарти по Плана за подобряване на работата на съдилищата.

На **23-24 септември 2010 г.** ще се проведе втората среща на Комитета по оценка. След като неговите членове и екипа по проекта се срещаха със съдилищата и получиха отчетните форми за първите шест месеца, основната задача на Комитета ще бъде да направи оценка на първоначалното състояние на отделните стандарти по Плана за подобряване на работата на съдилищата за всеки съд.

През **октомври 2010 г.** ще се проведе поредната среща на председателите на съдилища-модели и съдилища-партньори.

До края на годината екипът на проекта ще сформира работна група от съдии и съдебни служители, които ще започнат работа по изпълнението на стандарт 3 от Плана - Съдът прави оценка на вътрешната организация и администриране на работата.

4. Изследването убедително показва, че по редица показатели, свързани с организацията на работата, администрирането на делата и информация, подпомагаща ориентацията в съда, са налице по-високи оценки в моделните съдилища през 2010 г. сравнено с 2007 г., но особено отчетливо личи при сравнение на резултатите с изследването от 2006 г., когато тези направления са имали все още критично ниски оценки. Такива направления са: указатели за съдебните зали и насрочените дела; информация за това къде се намират отделните гишета в сградата; информация относно графика на съдебните дела. При тях само за четири години е налице почти пълно стопяване на „слабите“ оценки. Това още веднъж показва, че последователните конкретни стъпки могат да доведат до промяна в мненията и оценките на различните заинтересовани страни.

5. Много силен индикатор за резултатите от положените усилията е, че хората, които са имали вече контакт със съда, очакват, ако в бъдеще им се случи да се обърнат към него, да получат бързо и добро обслужване. И в двете изследвани групи (съдилища-модели и контролна група съдилища) доминират позитивните очаквания. Тези оценки през 2010 г. бележат чувствителен ръст.

6. Големината на градовете, и респективно натовареността на съдилищата, имат пряко отражение върху тяхната работа и удовлетвореността на клиентите. Ето защо усилията на ПРСС трябва да продължат в най-големите и най-проблемни градове, където са съсредоточени и най-натоварените районни съдилища – Районните съдилища в София, Пловдив, Варна и Бургас.

7. Все повече съдилища, които не участват пряко в програмата „Съдилища-модели и съдилища-партньори“ успяват да постигнат резултати, сравними с постиженията на съдилищата-модели. Вярваме, че това се дължи на факта, че все повече съдилища използват добрите практики на съдилищата-модели, а не на това, че съдилищата-модели са влошили качеството на работата си.

За да отчетем напредъка в рамките на проекта и за да оценим успехите на съдилищата-модели по прилагането на втория План за подобряване на работата на съда, ще проведем подобно изследване и в края на 2012 г.

Техники за управление движението на делата

Всички материали, използвани по време на семинара, може да намерите на страницата на Програмата за развитие на съдебната система – www.prss-bg.org

На 18 - 19 юни 2010 г. в Хисаря се проведе семинарът „Техники за управление на делата“. Участие в него взеха 23 съдии от съдилищата-модели и партньори. Опити си по темата сподели американският съдия Стюърт Уолдрип. Съдиите от Софийски районен и Софийски градски съд разказаха за работата си за въвеждане на нови техники за управление движението на делата, с което дадоха солидна основа за проведлите се дискусии, начертаните планове и взетите решения от участниците в семинара.

Марияна Лазарова –
председател на Административен съд – Велико Търново

„Какво се крие зад понятието „техники за управление на делата“? Какво повече от нас знаят и могат други колеги, преминали през школата на Програмата? Как могат да ни помогнат да заобиколим онези подводни скали, в които те вече бяха се удряли? И разбира се едно от най-важните неща, които искахме да разберем е, какви стъпки е важно да предприемем, за да приключваме максимално голям брой от делата си в 3-месечен срок? Това са част от въпросите, на които се надявах да получа отговор по време на семинара.

Признавам си, че когато ни представиха младите колеги от Софийския районен и Софийския градски съд като хората, които ще ни обучават, се сепнах вътрешно и си казах, че едва ли има какво да науча от тях. Когато обаче Владимира, Цвета, Иван и Владимир започнаха представянето си, разбрах, че

втречени в дърветата /делата/ не успяваме да видим цялата гора, че в стремежа си да работим бързо пропускаме някои дребни неща, които биха ни помогнали да работим по-добре. Изключително ценно беше и онава, което сподели с нас съдия Стюърт Уолдрип. Впечатлиха ме думите му, че той не е в България, за да ни предложи готови решения, а решенията на проблемите си трябва да намерим самите ние. Това беше погледът на човек, вън от системата и в този смисъл бе изключително полезен за всички нас. Чрез неговите очи, всеки от нас видя себе си по нов начин и си даде ясна сметка, че с малки стъпки можем да постигнем значими резултати. От информацията, която ни бе поднесена, пречупена през призмата на спецификата на административните дела, аз и колегите ми от Административен съд – София област, Административен съд – Русе и Административен съд – Варна получихме ценни идеи, които още там превърнахме в План за преодоляване на забавяне на делата в административните съдилища. Този план според нас трябва да включва следните мерки:

- изготвяне на ежемесечни справки от деловодството за всеки съдия за ненасрочени дела, за дела оставени без движение и спрени дела;
- отразяване в картоните по делата на предаването и получаването им от съдия, респективно деловодител;
- създаване на организация в деловодствата на съдилищата така, че всеки месец спрени-

те дела да се докладват на съответния съдия-докладчик;

- изготвяне на ежемесечни справки за ненаписани в срок съдебни актове, като след анализ на причините се предприемат конкретни мерки от административния ръководител;
- провеждане на обучение на администрациите по призоваване на страните и окомплектоване на преписки;
- провеждане на обучение на вещи лица по процесуални въпроси – срокове за изготвяне и представяне на заключения, работа с делата;
- подготовка и въвеждане на типови бланки за някои видове съдебни актове – разпореждания, определения;
- провеждане на наблюдение и изготвяне на времеви стандарти по различните видове административни дела;

Това е планът за преодоляване на забавяне на делата в административните съдилища, който създадохме по време на семинара. Направихме го и благодарение на добрите практики, предложени от колегите от СГС и СРС, които представят себе си като „Групата на съдия Уолдрип“. Давам си сметка, че първата част от мерките можем да реализираме веднага, защото не изискват почти никакъв допълнителен ресурс, а представляват добри попадения в организацията на управление на делата, които младите ни колеги са видели при анализа на своята работа. Всяко

едно от административните съдилища, които участваха в съставянето на този план има твърдото намерение да започне прилагането му веднага. Част от мерките изискват продължителна работа, за която ще ни е необходимо съдействието и на ПРСС, така че да изготвим времеви стандарти за разглеждане на различните административни дела. Останалите мерки, включени в нашия план ще реализираме постепенно с оглед конкретните ни възможности.

Искрено се надяваме, че в края на годината ще можем да отчетем първите положителни резултати от предприетите мерки за управление на делата и ще имаме повод да се похвалим, а и да благодарим на съдия Уолдрип. С негова помощ, погледнахме на работата си с други очи и успяхме сами да намерим по-адекватни и, вярваме, по-ефективни решения.“

Яна Панева

– зам.-председател на Районен съд - Варна

„Семинарът бе изключително полезен за мен, тъй като се запознах с колеги от цялата страна. Това, което ни обедини бе желанието да се подобри работата в съдебната система, да се скъсят сроковете за насрочване и разглеждане на делата, доколкото това зависи от работата на всеки съдия.

Контактът с практикуващите съдии от СГС-Владимира Янева и Иван Стойчев от групата на съдия Уолдрип ме обогати допълнително. Работя единствено в областта на наказателното право и точно затова те бяха хората, с които имах възможност да контактувам и в работните групи, когато обсъждахме казусите. Работата в малки групи води до възможността да се чуе мнението на всеки, а в пос-

ледствие да се представи една обща идея пред останалите участници в семинара. Предложените дисциплиниращи определения в наказателния процес изключително много ми допаднаха! Това е опитът, който бих приложила на практика и в нашия съд. Имам и една препоръка към организаторите. По-скоро е предложение. Когато съдиите от работната група успеят да прокарат някоя

от идеите си в съда, където работят и това се приеме и от тяхната въззивна инстанция /имам предвид СГС и САС/, то се надявам всички ние да бъдем уведомени. Така ще знаем дали на практика всичко, което бе обсъждано в групите под формата на казуси и дискусии ще намери приложение. Бих се радвала и в бъдеще да участвам в проекти организирани от ПРСС."

Калин Баталски

– председател на Районен съд - Радомир

Благодаря на целия екип на ПРСС за търпението и упоритостта, за гостоприемството и за нестандартния подход към нас. Именно той ни провокира към нестандартно мислене и още по-нестандартни решения!

Споделеният опит на колегите от другите съдилища бе практическата полза от семинара. Най-ценни ми се сториха т.нар. „дисциплиниращи“ определения и разпорежда-

ния, които са добре написани и пространно обосновани. Те биха могли да се използват било наготово, било като основа на редакция за конкретния случай. Изключително ценен е и опитът с условните времеви стандарти за гражданските дела на Горнооряховския съд, който бе споделен от Златина Личева. Колегите са направили общо събрание, на което са приели определени срокове за разглеждането на делата за техния съд. Благодаря на Златина Личева, че ми изпрати този протокол. Това за мен е много ценен практически опит, от който веднага се възползвах.

Мисля, че другото много ценно нещо, от което всички спечелихме са контактите, които направихме на семинара. Така всичко онова, което остана недоизяснено, можем да продължим да обсъждаме в конкретни разговори. Убеден съм, че контактът е важен. Според мен това са основните неща, които на мен лично са ми полезни, а вярвам и на колегите от нашия съд.

Новини от ЕВРОПА

Европейският електронен правен портал -

<https://e-justice.europa.eu>

● На 16 юли 2010 г. официално беше открит Европейският електронен правен портал - <https://e-justice.europa.eu>. Порталът улеснява достъпа до информация и услуги, предоставяни от всички държави-членки в сферата на гражданското, наказателното и административното право. На него може да бъде намерена информация и за цялото законодателство на Европейския съюз /вкл. на български език/. Гражданите, представителите на професионални среди и на бизнеса могат лесно и бързо да намерят търсената от тях информация относно различни аспекти на правораздавателните системи на държавите от ЕС: достъп до търговски регистър, регистър по несъстоятелност, регистър на завещанията, имотен регистър, бази данни за адвокати, нотариуси, медиатори, съдебни изпълнители. Порталът дава възможност за осъществяване на видеоконферентна връзка при трансгранични случаи, подаване на електронни формуляри за изпълнение на Европейски заповеди за плащане и за процедури, свързани с изпълнение на искове с ниска стойност.

Recommendation
CM/Rec(2010)3
of the Committee of Ministers to
member states
on effective remedies for excessive
length of proceedings
(Adopted by the Committee of
Ministers on 24 February 2010
at the 1077th meeting of the
Ministers' Deputies)

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec%282010%293&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

● На 24 февруари 2010 г. Комитетът на министрите към Съвета на Европа прие Препоръка CM/Rec(2010)3 до страните-членки относно ефективни мерки за противодействие на продължителни съдебни производства.

Основните препоръки на Съвета на Министрите към правителствата на страните-членки са:

1. да предприемат необходимите мерки всички фази от съдебните производства да протичат в разумен период от време;
2. да осигурят механизми за идентификация на производства, за които съществува потенциална възможност да надхвърлят разумните времеви граници и да идентифицират причините за това;
3. да признаят, че наличието на проблеми в системата на правораздаването, които могат да причинят забавяне на съдебните производства в изключително дълъг срок, налагат вземането на мерки за отстраняването на тези проблеми и отстраняването на вредните им последици в отделните случаи;
4. да предприемат стъпки за ускоряване на производствата, при които има потенциална опасност от забавяне;

5. да приемат мерки, даващи възможност на лицата да търсят защита на правото на процес пред националните съдилища в разумни времеви граници;
6. да осъществят мерките по т.5 по отношение на всички фази на съдебните производства, в които се засягат права на гражданите;
7. да идентифицират производствата, които са надхвърлили разумните времеви граници, и да вземат мерки нарушението да бъде прекратено, като:
  - а. ускорят производството, ако е възможно; или
  - б. обезщетят увредените по тази причина лица; или за предпочитане
  - в. предприетите мерки са комбинация от изброените по-горе възможности;
8. да осигурят възможност мерките по т.7 да бъдат реализирани експедитивно от оправомощените държавни органи и да бъдат ефективно, адекватно и достъпно средство за противодействие;
9. да определят суми за обезщетение, които са разумни и съответстват на практиката на съда, и да установят солидна, но оборима презумпция, че производство с неоправдано дълъг срок е основание за присъждане на обезщетение за нематериални вреди;
10. да имат предвид установяване на специални форми на непарични компенсации като намаляване на предвидените санкции или прекратяване на производството, ако е възможно, при наказателни или административно-наказателни производства, развили се в неоправдано дълъг срок;
11. където е възможно, да предвидят ретроактивно действие на законодателните мерки;
12. при реализацията на Препоръката да се ръководят от Сборника с добри практики, приложен към нея, и да направят необходимото текстовете на Препоръката и Сборника да бъдат преведени и разпространени в държавите-членки, за да може институциите на национално ниво да се съобразяват с тях.

Екипът на Програмата за развитие на съдебната система изразява готовност за провеждане на по-нататъшни инициативи и изграждане на сътрудничество. Вашите коментари, въпроси или информация относно настоящия бюлетин може да отправите на електронен адрес office@prss-bg.org